विशेषण

Date 17/3/22

उपघटक
1) विशेषण म्हणजे काय ?
2) विशेषण व विशेष्य
3) विशेषणाचे प्रकार
4) इतर शब्दाचा विशेषणाप्रमाणे उपयोग
5) स्थानातून विशेषणाचे प्रकार
6) विशेषण व क्रियाविशेषण यातील फरक
7) विशेषणाचे लिंग, वचन, विभक्ती
8) विशेषणाचा वापर

विशेषण म्हणजे काय ?

नामाबद्दल विशेष माहिती सांगून नामाची व्याप्ती मर्यादित करणाऱ्या विकारी शब्दाला विशेषणे असे म्हणतात

उदा » पाच टोप्या त्याची पिशवी
हिरवे रान लातूरी शिक्षण
फळ्ळ भाजी गोड बाप
चांगली मुले सातारी पेटे

वरील शब्द समुहातील अधोरेखित शब्द विशेषणे आहेत

विशेषणाची निर्मिती

नामाला किंवा काही इक, वाईक, इय, इ, आउ, इत, इव, इन, अक इ प्रत्यय लागून विशेषणे होतात

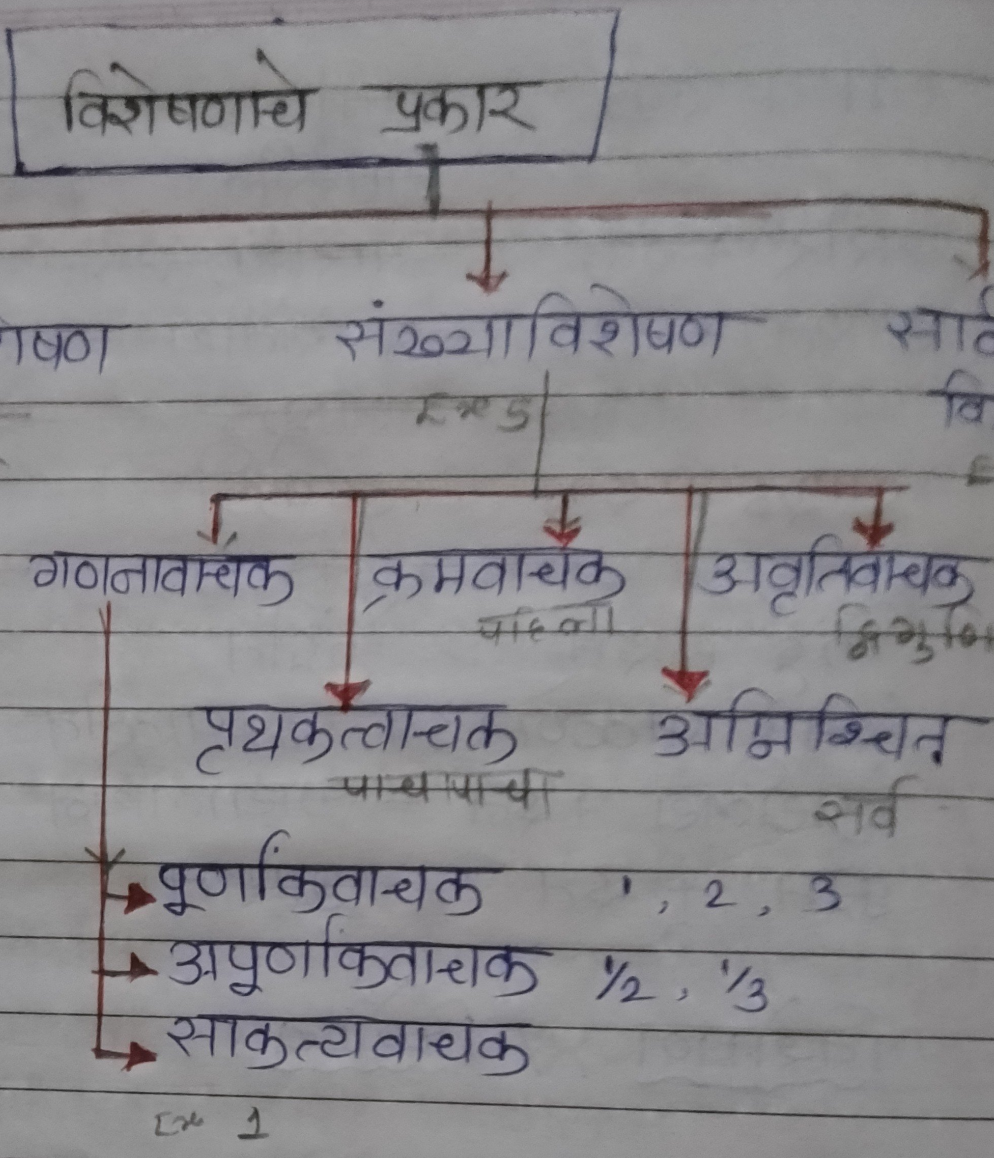
1) धर्म + इक = धार्मिक
सांस्कृतिक
शरीर + इक = शारीरिक
भारत + ईय = भारतीय ~~भारतिय~~
= ~~लाकूड~~
लाकूड + इक = लाकडी
लड + आऊ = लडाऊ
केंद्र + इत = केंद्रीत
(इव) पाळणे + इव = पाळीव
कार्यालय + इन = कार्यालयीन
भ्रम + इत = भ्रामत

विशेषण / विशेष्य

ज्या नामबद्दल विशेषण अधिक माहिती सांगते त्या नामाला विशेष्य
ज्याचे वर्णन केले जाते ते विशेष्य (नाम) तर वर्णन करणारा शब्द विशेषण असतो.

उदा

विशेषण	विशेष्य
~~ए~~ हिरवे	रान
लाल लाल	टमाटे
गोड	मुलगी
कडू	कारले

1) गुणविशेषण

ज्या विशेषणाच्या योगाने नामाचा कोणत्याही प्रकाराचा गुण किंवा विशेष दाखविला जातो त्यास गुणविशेषण म्हणतात

उदा 1) आंबट बोरे
2) मोठी मुले
3) म्हातारी माणसे
4) निव्वळ सावळा झरा
5) पिकलेला आंबा

2) संख्याविशेषण

ज्या विशेषणाद्वारे नामाची संख्या दाखवली जाते त्यास संख्या विशेषण म्हणतात

Ex 1) चवथा माणूस
2) तीन राणी
3) पाच खोल्या
4) पहिला वल्लभ
5) सहस्र किरण
6) अर्धा तास
7) दोघे मुलगे

संख्या विशेषणाचे पाच उपप्रकार

① गणवाचक संख्याविशेषण

ज्या विशेषणाचा उपयोग मोजण्यासाठी होतो त्याला गणनावाचक संख्याविशेषण म्हणतात

उदा 1) पाच पेरू 2) अर्धी भाकर
3) दोन्ही हात 4) पाच पांडव

गणवाचक विशेषणाचे तीन उपप्रकार

1) पूर्णांकवाचक

ज्या विशेषणाच्या योगाने नामाची पूर्णांक संख्या दाखविली जाते त्यास पूर्णांकवाचक संख्याविशेषण म्हणतात

Ex 1, 20, 200, 1 रु

२) अपूर्णांक वाचक संख्याविशेषण

नामाची अपूर्णांकामध्ये माहिती दिली जाते

Ex:- पाव $\frac{1}{4}$ पावून $\frac{1}{4}$ तीन पंचमास $\frac{3}{5}$

३) साकल्यवाचक विशेषण

तितक्या वस्तूंपैकी सर्व असा होतो

Ex: पाची पाडव
चारी वहीनी, दोन्ही भाव्

आम्ही उभयता आपल्याकडे येवू
असा

④ क्रमवाचक विशेषण

वस्तूंचा क्रम दाखविणाऱ्या संख्यांना क्रमवाचक विशेषण म्हणतात

Ex: पहिला वर्ग, प्रथमा विभक्ती
आठवी इयत्ता
सोतावे वर्ष
चवथा वंगला

③ आवृत्तिवाचक संख्याविशेषण

संख्येची किती वेळा आवृत्ती झाली हे दाखवणाऱ्या विशेषणाला आवृत्तिवाचक संख्या विशेषण म्हणतात

उदा - दसपट रुपये
चौपट मुले
दुहेरी रंग
द्विगुणितीक आनंद

④ पृथकत्ववाचक संख्याविशेषण

जी विशेषणे वेगवेगळ्या म्हणजे पृथक् असा बोध करून देतात त्यांना पृथकत्ववाचक विशेषणे म्हणतात

1) गणपती उत्सवासाठी पोलिसांचे पायचाल गट तयार केले
2) एकएक मुलगा
3) दहादहाचा गट etc

⑤ अनिश्चित विशेषण

जी विशेषणे निश्चित असे संख्या दाखवत नाहीत त्यांना अनिश्चित वाचक संख्या विशेषणे म्हणतात

Ex - काही मुले
अल्प फराळ
सर्व पक्षी
इतर लोक
थोडी मुले
इत्यादी देश
एकदर वर्ग

3) सार्वनामिक विशेषण.

सर्वनामापासून बनलेल्या विशेषनाला सार्वनामिक किंवा सरनामसाधित विशेषने म्हणतात

Ex :- असला नवरा नको गं बाई
हा मनुष्य
तो पक्षी
ती कोंबडी etc.

काही वेळेस सर्वनामाचा ~~जस्च~~ जसाचा तसा वापर न करता त्याच्या मुळ रूपात बदल करून नामापूर्वी ठेवले जाते. सर्वनामातिल बदल पुढिल प्रमाणे

मी - माझा
तू - तुझा
हा - असा असला
जो - जसा, जेवढा
कोण - कोणता, केवढा
काय - कसा, कसला
आम्ही - आमच्या
तुम्ही - तुमच्या
ती - तिचा

आमच्या कुत्रा
असल्या शोपड्या
तो पक्षी
माझे पुस्तक

परिणामवाचक समासघटित

साधित - साधणे (तयार करणे)

6 प्रकार

* इतर शब्दांचा विशेषणाप्रमाणे उपयोग

1) नामसाधित विशेषण

एखादया नामाबद्दल अधिक माहिती सांगण्यासाठी जेव्हा दुसऱ्या नामाचा वापर केलातेव्हा त्यांस नामसाधित विशेषणे म्हणतात

उदा फळभाजी, कोल्हापुरी चप्पल
बनारसी बंपोटे, काफ दुकान
शातारी पेढे, सागर साखर काक
पांचट मुलगा

2) धातूसाधित

① क्रियापदातील मुळ शब्दाला धातू म्हणतात ② धातूला प्रत्येय जोडून त्याचा नामापुर्वी उपयोग केल्यास त्यांना धातूसाधित विशेषण म्हणतात

बोलका पोपट वाहती नदी
हसरी मुले पेटती ज्योत
पिकलेला आंबा रागारी मुलगी

• पोलका व हसरी या धातूसाधित विशेषणात पोल व हस हे धातू आहेत

3) अव्ययसाधित

वर खाली मागे, पुढे या मुळ अव्यय चा, ची, ची, ई, ई प्रत्येय जोडून त्याचा विशेषणा प्रमाणे उपयोग केल्यास अव्यय साधित विशेषण म्हणतात वरचा मजला

Ex. रुमालची खोली , मागील पान etc

5) परिमाणवाचक विशेषणे
संख्येत न मोजता येणाऱ्या नामाच्या पूर्वी वापरलेल्या प्रमाणदर्शक शब्दांना परिमाणवाचक विशेषणे म्हणतात
उदा :- काही साखर , थोडे पाणी

6) समासघटित विशेषणे
सामासीक शब्दाचा विशेषणाप्रमाणे वापर केल्यास त्यांना समासघटीत विशेषणे म्हणतात
उदा : दशमुखी रावण
पंचमुखी हनुमान
एकवचनी राम
नवरात्र महोत्सव

5) विशेषणाचे स्थानावरून दोन प्रकार
1) अधिविशेषण
2) विधि विशेषण

1) अधिविशेषण
नामापूर्वी येणाऱ्या विशेषणाला अधिविशेषण
1) चांगला मुलगा सर्वांना आवडतो
सुंदर मुलगा आवडते.

विधिविशेषण / (उत्तर)

नामानंतर येणाऱ्या विशेषणाला विधी वा उत्तर विशेषण म्हणतात

Ex मुलगा हुशार आहे
गुलमोहर मोहक दिसतो

6) विशेषण व क्रियाविशेषण यातील फरक

* नामाबद्दल माहिती सांगणाऱ्या शब्दाला विशेषण
ती सुंदर आहे
* क्रियापदाबद्दल माहिती सांगणाऱ्या शब्दाला क्रियाविशेषण म्हणतात
ती सुंदर खेळते.

7) विशेषणाचे लिंग, वचन, विभक्ती

विशेषणाला स्वंतत्र स्थान नाही विशेष्याचे (नामाचे) जे लिंग वचन असते तेच विशेषणाचे असते
आकारान्त विशेषणामध्ये नामाचा लिंग वचनानुसार बदल होत असतो उ:- शहणा मुलगा (पु. ए.व)
शहणी मुलगी (स्त्री. ए.व)
शहणे मुलगे (पु. अ.व)
शहण्या मुली (स्त्री. अ.व)
शहणी मुले (नपु. अ.व)

8) विशेषणाचा वापर (6)

1) विशेषणाचा विशेषण म्हणून वापर
जो शब्द नामाबद्दल माहिती सांगतो त्याला विशेषण असे म्हणतात

उदा :- 1) गरीब माणसाना सर्व हिनवतात (विशेषण)
2) नकट्या मुलीच्या लग्नाला विघ्न (,,)

विशेषणाचा नाम म्हणून वापर
विशेषणाचा नाम म्हणून वापर करताना वाक्यातिल मुळ नाम काढून त्याऐवजी विशेषण वापरावे अश्या वेळी नामाचे सर्वप्रत्यय नामाला लागतात

उदा :- 1) गरीबांना सर्व हिनवतात (नाम)
2) नकटीच्या लग्नाला विघ्ने (नाम)

दर्शक विशेषणे हा ही हे तो ती ते चा वापर कर्तायापुर्वी किंवा नामापुर्वी वापर केल्यासर्व दर्शक विशेषणे होय

उदा :- 1) ही गंगा भारताची पवित्र नदी आहे
2) तो म्हैस पाण्यात बसते (दर्शक)

4) संबंधी विशेषणे मिश्र वाक्यात जो जी जे या वापर नामापूर्वी केल्यास ती संबंधी विशेषणे होतात.

1) जो मुलगा व्यायाम करतो तो सशक्त होतो (संबंधी विशे)
2) जी मुलगी अभ्यास करते ती परीक्षा पास होते.

5) प्रश्नार्थक विशेषणे कोण काय कोणता या शब्दाचा वापर प्रश्नार्थक वाक्यात नामापूर्वी केल्यास त्यांना प्रश्नार्थक विशेषणे म्हणतात.

उदा :- 1) कोण माणूस आला होता ?
2) त्याने काय पदार्थ आणले ?

6) सार्वनामिक विशेषणे

सर्वनामाचा वापर नामापूर्वी करून अधिक माहिती सांगण्यासाठी केल्यास त्या सर्वनामाला सार्वनामिक विशेषणे म्हणतात.

1) आम्हा मुलांना कोण विचारतं
2) हा आमचा कुत्रा आहे